ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/339784977

TEOLOGIE PATRISTICĂ ŞI NEOPATRISTICĂ? PERIOADELE PATROLOGIEI ÎN VIAŢA BISERICII

Article *in* Revista Românească de Studii Axiologice · January 2020

DOI: 10.26520/rrsa.2020.1.1.44-60

CITATIONS
0

READS
397

1 author:

Ion Croitoru
Valahia University of Târgoviste

31 PUBLICATIONS **22** CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Ion Croitoru on 23 March 2020.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

Revista Românească de Studii Axiologice
Nr. 1, Anul 1/2020
https://studiiaxiologice.com/

https://doi.org/10.26520/rrsa.2020.1.1.44-60

TEOLOGIE PATRISTICĂ ŞI NEOPATRISTICĂ? PERIOADELE PATROLOGIEI ÎN VIAŢA BISERICII*

Conf. Dr. Ion Marian CROITORU,
Facultatea de Teologie Ortodoxa si Științele Educației"
Universitatea "Valahia", Târgoviște,
ROMANIA,
E-mail: ioncroitoru@yahoo.fr

ABSTRACT

Many debates take place around the concepts of patristic theology and neopatristic theology, and also concerning the neopatristic or new patristic synthesis syntagms, all of them having as a substratum the issue of accepting or not limits for the patristic period. To avoid the netting of a lay science, Patrology has a permanent theological character and has no limits in history, just as the Holy Tradition of the Church is without limits. This fact is due to the situation that the Holy Fathers are not just authentic bearers of the Holy Tradition, but also its creators, in the sense of dynamic continuers of the spiritual and dogmatic heritage of the one, holy, catholic and apostolic Church. Accepting a terminus point for the patristic period would trigger many consequences, such as doubting the work and the presence of the Holy Spirit in the Church, ranking, in a manner, however, not met in the Church life, the illumination by the Holy Spirit of the Holy Fathers from different epochs etc. The Church has not understood, however, the work of God as a limited reality, but as a dynamic one, present in its living and spiritually healthy limbs. The meeting with the Holy Church Fathers, present in all its epochs, is transforming and empowering, so that patristic theology represents in the Church a unitary and indivisible fact.

Keywords: patristic theology; postpatristic theology; neopatristic synthesis; new patristic synthesis; Holy Father;

INTRODUCERE

Una dintre problematizările întâlnite în teologica ortodoxă contemporană[1] se referă la durata perioadei patristice, cu alte cuvinte, se pune întrebarea dacă se poate accepta împărţirea care se face în doctrina creştină apuseană, cât priveşte această perioadă, sau

*Acest studiu a fost publicat și în limba engleza în revista: Icoan Credintei, Number 10, Year V, June 2019 http://revistaicoanacredintei.com/en/NO-10-YEAR-V-JUNE-2019/
De menționat că o primă versiune a acestui studiu a fost prezentată la *Simpozionul Internațional de Patrologie, Ediția I,* organizat de către Episcopia de Severin și Strehaia în parteneriat cu Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova, eveniment care a avut loc la mănăsitrea *Sfânta Ana* din Orșova, în 2014 (7-9 octombrie).

[1] Despre unele problematizări, inclusă fiind şi tema acestui studiu, vezi Ion Marian Croitoru, "The Growth of the Dogmatic Teaching in the Contemporary Orthodox World. Questions and Problematizations", *International Journal of Orthodox Theology* 6/1 (2015), p. 165-204; idem, „Problematizări privind creşterea învăţăturii dogmatice în lumea ortodoxă contemporană", în Universitatea *Ovidius,* Facultatea de Teologie *Sfântul Andrei, Tradiţie şi continuitate în teologia tomitană. Două decenii de învăţământ teologic universitar la Constanţa. 1992-2012. Simpozion Internaţional* (*2012, Constanţa*) (Constanța: Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2012/2013), p. 204-23.

 © 2020 IFIASA

suntem îndreptăţiţi să susţinem că perioada în discuţie are continuitate în Biserica *cea una, sfântă, sobornicească şi apostolească* până în zilele noastre şi se continuă până la a doua venire a Mântuitorului lumii Iisus Hristos.

1. Conform doctrinei creştine apusene, perioada patristică se împarte în trei perioade[2] şi se încheie într-un anumit secol pentru lumea creştină. Astfel, pentru partea apuseană a Creştinismului se afirmă că perioada patristică are ca ultime personalităţi de referinţă pe Sfântul Grigorie cel Mare († 604) în Italia sau Isidor de Sevilia († 636) în Spania[3], ultimele secole ale literaturii patristice fiind socotite cele dintre anii 430-850, urmate apoi de epoca sau epocile marilor teologi şi doctori ai Bisericii, care nu fac parte, însă, din *Patrologia* propriu-zisă[4]. După aceeaşi doctrină, perioada patristică s-a terminat în secolul al VIII-lea pentru partea răsăriteană a Creştinismului[5] şi, începând din acea epocă, au fost dezvoltate alte teologii, care formulează experierea bisericească prin termenii şi gândirea fiecărei epoci. De pildă, pentru partea apuseană a Creştinismului, se consideră că una dintre aceste teologii a fost, aşa cum susţin adepţii acestei împărţiri, teologia scolastică împreună cu reprezentanţii ei, *care sunt consideraţi teologii* sau Părinţii *cei noi ai tradiţiei apusene*[6]. Unul dintre ei a fost Toma de Aquino (1224/1225-1274), care foloseşte în opera sa, *Summa Theologica*, aspecte din învăţătura Sfântului Ioan Damaschinul († 749). În felul acesta, conform tradiţiei creştine

[2] De menţionat că partajarea acestor trei perioade depinde de la un patrolog la altul, iar o împărţire generală este următoarea: perioada I, care se întinde de la activitatea Mântuitorului Iisus Hristos pe pământ şi propovăduirea Sfinţilor Apostoli până la 313 (*Edictul* de la Milano) sau la 325 (Sinodul I Ecumenic); perioada a II-a, cuprinsă, de obicei, între Sinodul I Ecumenic şi Sinodul al IV-lea Ecumenic (Calcedon, 451), propunându-se ca limite şi personalitatea Fericitului Augustin († 430) sau a Sfântului Chiril al Alexandriei († 444); perioada a III-a, care are mai multe limite atât pentru Apus, cât şi pentru Răsărit, nedepăşindu-se, însă, jumătatea secolului al IX-lea. De pildă, Cayré are următoarea propunere: perioada I, secolele I-III; perioada a II-a, între anii 300-430; perioada a III-a, în intervalul 430-850 [F. Cayré, *Précis de Patrologie et d'Histoire de la Théologie*, Livres I et II (Paris, Tournai, Rome: Desclée et Cie, Editeurs Pontificaux, [2]1931), p. 7; Ioan M. Bota, *Patrologia* (Cluj-Napoca: Editura Viaţa Creştină, [2]2002), p. 17]. În doctrina romano-catolică din perioada contemporană există şi propunerea ca datele de încheiere ale celor trei perioade patristice să fie raportate la trei Sinoade Ecumenice: I Ecumenic (Niceea, 325) pentru perioada I; al IV-lea Ecumenic (Calcedon, 451), care încheie perioada a II-a; al VII-lea Ecumenic (Niceea, 787) pentru perioada a III-a. După aceste trei perioade ale Sfinţilor Părinţi urmează *Teologii şi Magiştrii spirituali* (Bota, *Patrologia*, p. 17-18, 397). Mai nou, se propune folosirea sintagmei de *literatura creştină veche grecească şi latină* pentru întreaga perioadă patristică, luându-se ca ultim termen de referinţă Sinodul al V-lea Ecumenic de la Constantinopol (553), cu ultimele sale ramificaţii, precizându-se, însă, că *nu au existat niciodată „date limită" pentru spaţiul grecesc,* vezi Claudio Moreschini şi Enrico Norelli, *Istoria literaturii creştine vechi greceşti şi latine, II/1, De la Conciliul de la Niceea la începuturile Evului Mediu,* traducere din italiană de Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu şi Dana Zămosteanu (Iaşi: Editura Polirom, 2013), p. 5; vezi şi Damian Gheorghe Pătraşcu, *Patrologie şi Patristică. Secolele I-IV,* vol. I (Roman: Editura Serafica, 2007), p. 15.

[3] Vezi Ioan G. Coman, *Patrologie,* I (Bucureşti: Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984), p. 31; Constantin Voicu, *Patrologie,* I (Bucureşti: Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, 2009), p. 27; Στυλιανοῦ Γ. Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄ (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Παρουσία, [3]1997), p. 83; idem, *Οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας μας* (Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν, χ.ε.), p. 13. Acestor două figuri li se mai adaugă Sfântul Grigorie de Tours († 594) în Franţa şi Sfântul Beda Venerabilul († 735) în Anglia, vezi Cayré, *Précis de Patrologie,* p. 9.

[4] Cayré, *Précis de Patrologie,* p. 7-9; F. Cayré, *Patrologie et Histoire de la Théologie,* Livres III et IV (Paris, Tournai, Rome: Desclée et Cie, Editeurs Pontificaux, [2]1933), p. 347.

[5] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 83.

[6] Ἱεροθέου Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου, *Μεταπατερικὴ θεολογία καὶ ἐκκλησιαστικὴ πατερικὴ ἐμπειρία* (*Teologia postpatristică și experiența patristică bisericească*) [Ἱερὰ Μονὴ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), 2012], p. 17.

© 2020 IFIASA

apusene, printre Sfinţii Părinţi ai primelor opt secole este socotit şi Sfântul Ioan Damaschinul, cu care se încheie perioada patristică a Răsăritului[7].

2. Această părere s-a strecurat şi în lumea ortodoxă şi a fost însuşită mai ales de către anumiţi patrologi. Cât priveşte partea română, cele două manuale oficiale de *Patrologie*, folosite îndeosebi pentru uzul studenţilor, conţin ca acceptat punctul de vedere al teologiei apusene. După autorii celor două manuale (Pr. Ioan G. Coman, Arhidiacon Constantin Voicu), cea de a treia perioadă şi ultima a *Patrologiei* începe de la unul dintre anii de sfârşit ai perioadei a II-a [† 430 (Fericitul Augustin), 444 († Sfântul Chiril al Alexandriei), 451 (Sinodul al IV-lea Ecumenic), 461 († Sfântul Leon cel Mare)] şi se termină în 749, adică cu anul adormirii în Hristos a Sfântului Ioan Damaschinul, sau în 843, cu Duminica Ortodoxiei, sau chiar în 787, cu alte cuvinte, în anul celui de al VII-lea Sinod Ecumenic[8]. Luând ca reper

[7] Ἱεροθέου Μητροπολίτου, *Μεταπατερικὴ θεολογία,* p. 17. Există şi păreri ale unor patrologi apuseni care extind ultima perioadă patristică pentru Răsărit până la Sfântul Teodor Studitul († 826) sau chiar până la începutul secolului al IX-lea, pentru a fi cuprins sfârşitul dezbaterii iconoclaste (Cayré, *Patrologie et Histoire,* p. 1-2).

[8] Vezi Coman, *Patrologie,* I, p. 31; Voicu, *Patrologie,* I, p. 26-7. Poziţia celor doi patrologi români nu era unică, deoarece cu mult înainte de ei, Preotul Cicerone Iordăchescu introducea în literatura şi gândirea teologică din România, mai exact, în atmosfera Facultăţii de Teologie din Chişinău (astăzi, în Moldova), împărţirea clasică amintită mai sus (vezi nota 2), indicând şi principala sursă, patrologul romano-catolic Otto Bardenhewer, secondat de protestantul Adolf von Harnack, la care adaugă şi alte nume, Gerhard Rauschen, Albert Ehrhard şi F. Cayré. Astfel, făcând mai întâi o sinteză a opiniilor patrologilor menționați, Părintele Iordăchescu prezintă delimitarea celor trei perioade: perioada I, cuprinde primele trei secole ale Bisericii până la 325 (Sinodul I Ecumenic); perioada a II-a, numită şi epoca de aur a literaturii creştine, se extinde de la 325 până la anul 430, în Apus (anul morţii Fericitului Augustin), şi până la anul 444, în Răsărit (anul morţii Sfântului Chiril al Alexandriei), sau chiar până la anul 461 (anul morţii papei Leon cel Mare); perioada a III-a, începe de la jumătatea secolului al V-lea şi merge, în Apus, până la moartea lui Isidor de Sevilia († 636), iar în Răsărit, până la moartea Sfântului Ioan Damaschinul († 749), propunându-se ca repere şi anii 680 (Sinodul al VI-lea Ecumenic), 787 (Sinodul al VII-lea Ecumenic) sau 843 (triumful Ortodoxiei), vezi idem, *Istoria vechii literaturi creştine (Primele trei veacuri până la 325),* vol. I (Chişinău: Tipografia Ţerek & Caminschi, 1934; Iaşi: Editura Moldova, [2]1996), p. VI-VII, 11-2; idem, *Istoria vechii literaturi creştine (Epoca de la 461 la 636/750),* vol. III (Chişinău: Tipografia Ţerek & Caminschi, 1940; Iaşi: Editura Moldova, [2]1996), p. VII. În cele din urmă, Părintele Cicerone Iordăchescu a adoptat împărţirea lui Bardenhewer: perioada I până la 325 (Sinodul I Ecumenic); perioada a II-a, între anii 325-461 (moartea papei Leon cel Mare); perioada a III-a, de-a lungul anilor 461-636 († Isidor de Sevilia), pentru Apus, şi 461-749 († Sfântul Ioan Damaschinul), pentru Răsărit (Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creştine,* I, p. 12). Pentru împărţirile adoptate în cele două *Manuale* citate la începutul notei, se poate constata că perioada I merge de la sfârşitul secolului I (92) până la începutul secolului IV, luându-se ca punct de reper, în cele din urmă, anul 313 (*Edictul* de la Milano); perioada a II-a se întinde de la 313 la diferite date (430, 444, 451, 461), acceptându-se ca ultim reper anul 461, adică data morţii papei Leon cel Mare [Coman, *Patrologie,* I, p. 25, 27; Voicu, *Patrologie,* I, p. 25-6, vezi şi Ioan G. Coman, *Patrologie* (Bucureşti: Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, 1956), p. 11-2; pentru o expunere a periodizării epocii patristice la patrologi romano-catolici, protestanţi şi ortodocşi vezi M. Şesan, „Despre încheierea epocii patristice", *Mitropolia Moldovei şi Sucevei* 53/5-6 (1967): p. 362-4]. De precizat că Părintele Constantin Voicu a purces la reeditarea *Manualului* său de Patrologie [vol. I-II (Bucureşti: Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, 2009), vol. III (Bucureşti: Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, 2010], în colaborare cu Părintele Lucian-Dumitru Colda, într-o ediţie *extinsă şi îmbunătăţită.* Se păstrează *împărţirea clasică a perioadei patristice,* menţionată mai sus, iar în volumul al III-lea vor fi incluşi şi *autori postpatristici* (Constantin Voicu, „Cuvânt înainte", în Constantin Voicu și Lucian-Dumitru Colda, *Patrologie,* I (Bucureşti: Editura *Basilica,* 2015), p. 10; vezi şi *ibidem,* p. 28-31). Cei doi autori, referindu-se la *patrologi care duc studiul „Patrologiei" peste secolul al VIII-lea, până în secolul al XII-lea sau chiar al XV-lea,* precizând că se dă acestei perioade denumirea de *teologie postpatristică,* afirmă că *ar fi, aşadar, necesar ca studiul „Patrologiei" să depăşească cadrul strict al celor opt secole.* Cu toate acestea, ei susţin că *nu avem deci Sfinţi Părinţi, decât în primele opt veacuri ale erei creştine; prin urmare, studiul „Patrologiei" se extinde numai asupra celor opt secole* (*ibidem,* p. 21, 29). Din cele de mai sus se confirmă părerea patrologului Adrian Marinescu că din secolul

această împărţire, Părintele Ioan G. Coman vorbeşte chiar despre *generaţii patristice şi postpatristice,* implicit şi despre *tradiţia patristică şi postpatristică*[9].

Referitor, însă, la gândirea teologică greacă mai nouă, se observă existenţa a două puncte de vedere. Conform primului punct de vedere (Panaiótis Hristea), *perioada Părinţilor se continuă cel puţin până în 1453,* adică până la căderea Constantinopolului[10]. Cel de al doilea punct de vedere (Stelian Papadópulos[11]) respinge existenţa anumitor limite de timp ale perioadei patristice, deoarece acest fapt ar semnifica o *desfacere a Părinţilor de Biserică* şi, fireşte, *ignoranţă* despre *ceea ce înseamnă Părinte şi Învăţător* sau, în mod obişnuit numit, *Părinte* al Bisericii[12]. În practica limbajului teologic şi bisericesc, denumirea de *Sfânt Părinte şi Învăţător* este înlocuită cu forma simplă de *Sfânt Părinte,* dar care arată că persoana respectivă însumează, prin viaţa şi activităţile sale, funcţiunile de *păstor* şi *învăţător* în Biserica lui Iisus Hristos. Cu alte cuvinte, el se îngrijeşte de îndrumarea duhovnicească a credincioşilor pentru ca ei să ajungă la unirea cu Iisus Hristos prin Sfântul Duh, le

---

al XIX-lea se constată *apropierea şi urmarea perspectivelor occidentale, în primul rând prin „copierea" manualelor de specialitate, în dubla lor manifestare: romano-catolică şi protestantă, apoi prin reluarea redundantă a unor aşa-numite teme principale promovate de patrologii occidentali* [idem, „Patrologia şi studiile de specialitate în cadrul Ortodoxiei din secolul al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea. Şcoli şi direcţii de cercetare", în *Teologia ortodoxă în secolul al XX-lea şi la începutul secolului al XXI-lea,* coord. Pr. prof. dr. Viorel Ioniţă (Bucureşti: Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, 2011), p. 307].

[9] Vezi Ioan G. Coman, „Sfânta Tradiţie în lumina Sfinţilor Părinţi", *Ortodoxia* 8/2 (1956): p. 174, 186. Poziţia Părintelui Ioan G. Coman este însuşită şi de către alţi patrologi români mai tineri, care împart literatura creştină în patristică şi postpatristică, vezi Constantin I. Băjău, *Patrologie* (Craiova: Tipografia Universităţii, [3]2002), p. 8, 438; idem, *Patrologie şi literatură post-patristică* (Craiova: Editura Universitaria, 2013), p. 7, 337. Există chiar părarea (Pr. M. Şesan) că şi perioada postpatristică, având ca debut anii de după Duminica Ortodoxiei (843), când se încheie epoca patristică, şi epoca Sfântului Fotie cel Mare († 893), se întinde până la Mihail Psellos († 1078), vezi Şesan, „Despre încheierea epocii patristice", p. 365-6.

[10] Παναγιώτη Κ. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία* (*Patrologia greacă*), Α΄ (Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, [3]1994), p. 11. De menţionat că J. P. Migne a publicat în *Colecţia* sa *patristică* opere pe o perioadă cu mult mai îndelungată decât perioadele clasice. Astfel, în *Seria graeca* (161 vol., Paris, 1857-1866), tipărirea operelor începe cu Clement Romanul şi merge până la Constantin Paleologul, adică din anul 90 până în anul 1453, când are lor căderea Constantinopolului, iar în *Seria latina* (221 vol., Paris, 1841-1864), perioada este cuprinsă între Tertulian şi Inocenţiu al III-lea, adică din anul 200 până la anul 1216 (Pătraşcu, *Patrologie şi Patristică,* p. 15, nota 24).

[11] De menţionat aşezarea duhovnicească a acestui patrolog grec, care, cu două luni înainte de trecerea la Domnul († 15 ianuarie 2012), se călugăreşte şi primeşte numele de Gherasim. Mormântul se află la mănăstirea Dohiariu din Sfântul Munte Athos.

[12] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 83. De reţinut şi aportul patrologilor ruşi din secolul al XIX-lea privind perioada sau epoca patristică. Spre exemplu, mitropolitul Filaret (1805-1866) al Cernigovului (1859-1866), considerat autorul primului manual ortodox de *Patrologie* [*Învăţătura istorică despre Sfinţii Părinţi,* 3 vol. (Petrograd, 1859), în limba rusă], deşi împarte perioada patristică în patru perioade (70-312, 312-620, 620-850, 850-1206), susţine în *Prefaţa* manualului respectiv că nu există limite ale perioadei patristice, iar opiniile care fixează ca limită a perioadei patristice secolul al VI-lea sau al XIII-lea nu sunt fondate. Această poziţie a lui ajunge să fie cunoscută atât grecilor, cât şi românilor, prin traducerea manualului său în limbile greacă [*Ἱστορικὴ διδασκαλία περὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ ιβ΄ αἰῶνος* (*Învăţătura istorică despre Părinţii Bisericii până în secolul al XII-lea*), vol. 1-3 (Ἱεροσόλυμα, 1885-1887)] şi română [*Patristica séu studiul istoric asupra Părinţilor Bisericei* (Bucureşci, 1879, [2]1880)]. În acelaşi timp, mitropolit Filaret (1782-1867) al Moscovei (1821-1867), unul dintre cei mai importanţi susţinători ai proiectului de traduceri ale Sfinţilor Părinţi în limba rusă, formula cerinţa ca în Academiile de la Moscova, Petersburg şi Kiev, apoi şi în cea de la Kazan, studiul Sfinţilor Părinţi ai Bisericii să se întindă *temporal* până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, fiind inclusă şi opera Sfântului Tihon de Zadonsk, proclamat ca Sfânt abia în anul 1861. Poziţiile celor doi mitropoliţi şi patrologi arată convingerea că perioada patristică le era contemporană [Marinescu, „Patrologia şi studiile de specialitate", p. 308-13; vezi şi Sophie Deicha, „Impulsion donnée par le Métropolite Philarète de Moscou (1782-1826) aux études patristiques en Russie au XIXe siècle", *Studia Patristica* XXIII (1993), p. 226-31].

© 2020 IFIASA

propovăduieşte *Evanghelia*, săvârşeşte pentru ei Sfintele Taine ale Bisericii şi este numit pentru toate acestea *Părinte,* pe de o parte, iar pe de altă parte, le predă credincioşilor învăţătura Bisericii şi le interpretează revelaţia lui Dumnezeu, răspunzând, în acelaşi timp, la marile probleme şi crizele teologice din Biserică. Acest lucru nu înseamnă că ceilalţi Sfinţi sunt mai puţin Sfinţi sau mai puţin ortodocşi decât Sfinţii Părinţi şi Învăţători, ci pur şi simplu că nu au avut harisma specifică Sfântului Părinte şi Învăţător. De altfel, Sfinţii Părinţi au avut şi au diferite slujiri în Biserică [episcopi, preoţi (Ieronim, Ioan Damaschinul, Simeon Noul Teolog etc.), diaconi (Efrem Sirul etc.), monahi (Macarie Egipteanul etc.), mireni (Iustin Martirul şi Filosoful, Nicolae Cabasila etc.)] şi nu se cuvine să se facă o comparaţie între ei sau o împărţire a lor pe categorii, *căci toţi au fost organe ale lui Dumnezeu, şi-au îndeplinit vocaţia şi au slujit cu succes Biserica, adică mântuirea omului*[13].

3. Însuşirile caracteristice ale unui Sfânt Părinte şi Învăţător al Bisericii sunt: a) *întruchiparea din punct de vedere teologic a Tradiţiei şi a modului de viaţă al Bisericii*; b) *luminarea prin excelenţă a Sfântului Duh pentru exprimarea în mod teologic a unei experieri crescute şi mai largi a însuşi Adevărului dintotdeauna, Care este declarat în Tradiţie,* adică în teologia patristică confirmată anterior, dar şi în *Sfânta Scriptură*; c) *contribuţia hotărâtoare, prin exprimarea acestei experieri dumnezeieşti, la depăşirea unei crize teologice, care zdruncină Biserica într-o anumită epocă,* privind atât trăirea autentică a Adevărului şi, în acelaşi timp, mântuirea omului[14]. Prin cele trei caracteristici sau însuşiri enumerate mai sus, patrologul grec Stelian Papadópulos afirmă, pe de o parte, că se face o mai clară distincţie între Sfinţii Părinţi şi Învăţători ai Bisericii şi scriitorii bisericeşti[15]. Pe de altă parte, el consideră că clasicele însuşiri întâlnite în *Manualele* de *Patrologie* [*sfinţenia* (*ἁγιότης, sanctitas vitae*), *ortodoxia* (*ὀρθοδοξία, doctrina orthodoxa*), *recunoaşterea* (*ἀναγνώρισις, aprobatio*), *vechimea* (*ἀρχαιότης, antiquitas*) şi *apărarea credinţei* (*ὑπεράσπισις τῆς πίστεως, defensores fidei*)], reprezentând prelucrări ale teologilor apuseni, sunt scolastice şi convenţionale, producând, după acelaşi patrolog, probleme. Dacă se face referinţă la câteva dintre aceste însuşiri, se pune întrebarea, de pildă, cu ce criteriu se va cerceta *sfinţenia* Sfântului Chiril al Alexandriei, care, deşi are anumite greşeli[16], este, totuşi, considerat Sfânt Părinte şi Învăţător al Bisericii. *Vechimea* reprezintă, aşadar, o *caracteristică utopică,* din moment ce *exprimarea adevărului Sfântului Părinte este însuşită sau respinsă în epoca în care* este făcută cunoscută, iar *Biserica nu aşteaptă secole pentru a-l cinsti pe autorul a cărui învăţătura şi-a însuşit-o.* De altfel, în sânul Bisericii se ivesc Sfinţi Părinţi şi Învăţători nu doar în *vechea epocă creştină, ci şi în cea ulterioară*[17]. *„Epoca de aur" inaugurată de Hristos, Apostoli şi Părinţii timpurii se continuă în operele Părinţilor Bisericii*

[13] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 18, 20, 67.
[14] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 78; vezi şi Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 77, 83; Adrian Marinescu, „Criteriile şi fundamentele patristice ale teologiei, elemente structurale ale teologiei ortodoxe dintotdeauna şi premize ale rezolvării problematicii teologice de astăzi (I)", *Studii Teologice* 9/2 (2013): p. 264.
[15] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 78. De precizat că împreună cu Sfinţii Părinţi sunt studiaţi şi *ceilalţi scriitori ai Bisericii, al căror nume este mare, iar operele lor nenumărate.* De altfel, contribuţia teologică a Sfinţilor Părinţi reprezintă centrul *în jurul căruia se mişcă, în general, restul literaturii creştine. Ultima poate, până într-o anumită măsură, să fie caracterizată ca interpretare sau comentariu la aportul vital al Părinţilor, câtă vreme acest aport creează, prin adaus şi creştere, întreaga Tradiţie* (Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 24).
[16] Considerate de către unii ca fiind *grave,* iar de alţii *nelămuriri* (Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 78).
[17] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 78-9.

vremii noastre[18]. Cât priveşte *apărarea credinţei,* aceasta se face nu doar de către Sfinţi Părinţi şi Învăţători, ci şi de către scriitori bisericeşti[19] şi credincioşi mireni ai Bisericii.

În felul acesta se explică de ce Biserica, în conştiinţa ei, *nu dispreţuieşte pe cel ce a greşit, fiindcă ea cunoaşte bine că pe un Părinte nu-l face mai puţin Părinte o anumită greşeală a lui.* Ceea ce o interesează este ca respectivul Sfânt Părinte să nu urmeze această greşeală. Exemplul clasic este poziţia Sfinţilor Capadocieni faţă de Sfântul Atanasie. *Primii nu l-au urmat pe cel de al doilea în ceea ce el a spus despre identitatea dintre fiinţă şi ipostas, ci l-au cinstit pentru următorul aport al său ca pe cel mai mare învăţător al lor*[20]. Aşadar, aportul teologic patristic se mişcă între două constatări: a) Sfinţii Părinţi teologhisesc prin luminarea Sfântului Duh şi înzestrările intelectuale proprii fiecăruia; b) Sfinţii Părinţi greşesc în anumite cazuri. *Faptul iluminării* este vădit prin aceea că învăţăturile lor sunt însuşite de către Biserică, deoarece sunt conforme cu *Sfânta Scriptură* şi hotărârile *Sinoadelor Ecumenice,* prin urmare, şi cu *Sfânta Tradiţie,* în care şi sunt încorporate. *Faptul greşelii* unor Sfinţi Părinţi se observă prin atitudinea Bisericii, care nu-şi însușește respectivele învăţături greşite, fiind respinse şi uitate. De pildă, *concepţiile milenariste ale lui Irineu, câte a spus Atanasie cel Mare despre identitatea dintre fiinţă şi ipostas în Dumnezeu sau şi concepţia lui Grigorie de Nyssa despre apocatastaza tuturor şi mulţime de alte cazuri de mică sau mare importanţă*[21]. Această conştiinţă a Bisericii o explică Sfântul Fotie cel Mare, subliniind faptul că dacă unii Sfinţii Părinţi au vorbit cu reticenţă despre anumite lucruri sau au deviat de la calea cea dreaptă din cauza vreunei pricini necunoscute, dar, cu toate acestea, nu li s-au adus vreo obiecţie, nici nu i-a îndemnat cineva anume la învăţarea adevărului, atunci ei nu sunt cu nimic mai puţin socotiţi Părinţi şi Învăţători, cu diferenţa că nu sunt urmate *cuvintele* în care ei s-au înşelat[22]. Aşadar, *experienţa comună a Sfinţilor şi luminarea reprezintă chezăşiile de fidelitate expresivă faţă de adevărul care se mişcă totdeauna în cadrul unei abordări terapeutice şi nu a unei clasificări axiologice*[23].

Din istoria bisericească se observă, însă, că cele trei elemente menţionate mai sus, care-l caracterizează pe un teolog ca Părinte şi Învăţător al Bisericii şi face ca lucrarea lui să se exprime sub diferite forme (catheză, predică, hermeneutică, apologetică, teologie polemică, poezie, istorisirea experienţelor dumnezeieşti şi a stărilor de vedere a lui Dumnezeu, descrierea stadiilor vieţii neptice, istorisirea vieţilor de Sfinţi, alcătuirea de texte şi hotărâri sinodale etc.[24]), *există indiferent de epoci*[25]. Cu alte cuvinte, orice criză teologică ce se exprimă sub forma unei erezii şi pune în pericol trăirea autentică a Adevărului şi, în

[18] Episcopul Hilarion Alfeyev, „Moştenirea patristică şi modernitatea”, traducere de Ştefan Toma, *Revista teologică* 17 (89)/2 (2007): p. 26.
[19] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 79.
[20] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 45.
[21] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 44-5.
[22] Vezi Φωτίου τοῦ Μεγάλου, *Ἐπιστολὴ Ε΄, Πρὸς τὸν Ἀκυληΐας Ἰωάννην* (*Epistola a X-a, Către Ioan de Achilea*), ι΄, în Ἰ. Βαλέττα, *Φωτίου Ἐπιστολαί* (Λονδῖνο: 1864), p. 196, cf. Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 46. În acest context, conceptul *consensus patrum* (*consonanţa* sau *consensul Părinţilor*), împrumutat din teologia apuseană, presupune, din punct de vedere al teologiei ortodoxe, consensul Sfinţilor Părinţi *în probleme esenţiale, cu posibilitatea unor divergenţe în probleme minore.* Când în operele unui Sfânt Părinte se constată vreo opinie care contrazice învăţăturile altor Sfinţi Părinţi, *nu ar trebui să ezităm să o respingem ca pe o „opinie teologică personală”, care cade dincolo de „consensul Părinţilor”* (Episcopul Hilarion, „Moştenirea patristică”, p. 27).
[23] Χρήστου Αθ. Αραμπατζή, *Θέματα Εκκλησιαστικής Γραμματολογίας και Πατερικής Ερμηνευτικής* (*Teme de Literatură bisericească şi Hermeneutică patristică*) (Θεσσαλονίκη: Ostracon Publishing, 2014), p. 315.
[24] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 23.
[25] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 83.

© 2020 IFIASA

consecinţă, mântuirea credincioşilor, poate să se manifeste în orice loc şi timp. Pentru întâmpinarea acestei crize se cere, cu siguranţă, experierea crescută a Adevărului[26], care experiere, exprimând adevărul *Sfintei Scripturi*[27] şi continuitatea *Sfintei Tradiţii,* garantează credinţa, astfel încât prin această credinţă să fie asigurată mântuirea oamenilor. Se constată că în fiecare epocă, atunci când este denaturat conţinutul credinţei şi se pune la îndoială mântuirea credincioşilor, Sfântul Duh evidenţiază în Biserică mari teologi, prin care este combătută orice învăţătură greşită. *Aşadar, câtă vreme Biserica este istorie*[28], *va avea Părinţi. Prin urmare, „Patrologia",* care este considerată şi ramură a ştiinţei teologice, *nu are limite în istorie, după cum şi Tradiţia Bisericii nu are limite*[29], nici nu poate să fie multiformă, ci una singură, după cum Biserica lui Hristos este una[30], iar această *Sfântă Tradiţie* este lucrarea Sfântului Duh[31], Care lucrează în Biserica cea una a lui Hristos. *Şi nu poate să aibă limite Tradiţia tocmai fiindcă Părinţii nu sunt doar purtători autentici ai ei, ci şi creatori ai ei,* cu alte cuvinte, *continuatorii dinamici*[32] ai moştenirii duhovniceşti şi dogmatice a Bisericii, pentru că ei teologhisesc sub călăuzirea şi luminarea Sfântului Duh[33], fapt care indică tocmai caracterul dinamic al *Sfintei Tradiţii*[34]. De altfel, Sfinţii Părinţi sunt numiţi *bărbaţi distinşi* şi *aleşi/notabili* (*διαπρέψαντες* καὶ *ἔγκριτοι/πρόκριτοι ἄνδρες*) ai Bisericii şi *luminători în lume* (*φωστῆρες ἐν κόσμῳ*), ale căror *scrieri şi dogme de Dumnezeu predate* (*θεοπαράδοτα συγγράμματα καὶ δόγματα*) sunt păstrate şi însuşite de Biserică[35], deoarece *fiecare învăţătură descoperită este o lucrare a lui Dumnezeu pentru mântuirea omului, care se realizează în mod autentic în toate epocile, din primul secol până astăzi*[36].

---

[26] De menţionat că *adevăr* este numit în terminologia teologică atât *dumnezeiasca realitate în sine,* cât şi *experierea sau cunoaşterea ei,* vezi Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 36.

[27] Sfinţii Părinţi vedeau și văd *Sfânta Scriptură* ca fiind *o exprimare şi formulare a Adevărului şi nu Adevărul în sine, Care, în mod firesc, nu încape în sine în nicio carte şi în nicio formă. Ei aveau* [*şi au*] *conştiinţa că textul Scripturii, ca expresie şi formă, reprezintă un fel de simboluri, care sunt folosite convenţional şi cu consimţământul celor ce sunt interesaţi, pentru ca să exprime aspecte mântuitoare fundamentale ale adevărului dumnezeiesc* (Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 37-8).

[28] Se afirmă într-un mod potrivit că *istoria, din punct de vedere creştin, este o Teofanie permanentă,* în timp ce *naşterea lui Dumnezeu din femeie,* adică din Preasfânta Fecioară Maria, *ca Dumnezeu-om reprezintă arătarea* (*II Tim.* 1: 10) *şi confirmarea înfăptuirii scopului istoriei* [Γεωργίου Δ. Μεταλληνοῦ (Πρωτοπρ.), „Ὁ λυτρωτικὸς διάλογος κτιστοῦ καὶ Ἀκτίστου μέσα στὴν ἱστορία (Dialogul izbăvitor dintre zidit și Nezidit în cadrul istoriei)", în idem, *Λόγος ὡς ἀντίλογος. Θεολογικὰ δοκίμια* (*Cuvântul ca părere contrară. Eseuri teologice*) (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις *Ἁρμός,* [2]1998), p. 33].

[29] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 84.

[30] Sfântul Ciprian, *Scrisoarea* 74, 4 (ed. Hartel), vol. III, 2, p. 802.

[31] Στυλιανοῦ Γ. Παπαδοπούλου, *Ὀρθοδόξων πορεία. Ἐκκλησία καὶ Θεολογία στὸν 21ο αἰῶνα* (*Calea ortodocşilor. Biserica şi Teologia din secolul al XXI-lea*) (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Γρηγόρη, 2012), p. 70.

[32] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 84.

[33] Vezi Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 24-6.

[34] Din această perspectivă, se face diferenţa între *Sfânta Tradiţie* şi *obiceiurile* şi *tradiţiile locale* ale unui popor, pentru că ultimele, oricât de pozitive ar părea pentru viaţa Bisericii, nu ţintesc scopul ei, și anume, unirea omului cu Dumnezeu, vezi Γεωργίου Δορμπαράκη (Πρωτοπρ.), „Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὡς γνήσιοι φορεῖς καί θεματοφύλακες τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως (Părinții Bisericii ca purtători autentici și păzitori ai Sfintei Tradiții)", în *Στά βήματα τῶν Πατέρων μας. Συλλογικός τόμος* (*Pe urmele Părinților noștri. Volum colectiv*) (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Ἀρχονταρίκι, 2014), p. 43.

[35] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 19.

[36] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 36.

Aşadar, *nu există sfârşit al epocii* Sfinţilor Părinţi[37] şi *nu putem să punem limită apariţiei şi acţiunii Sfinţilor Părinţi*, care sunt descoperiţi de către Sfântul Duh în diferite perioade ale istoriei Bisericii (de pildă, Sfântul Simeon Noul Teolog în secolul al XI-lea, Sfântul Grigorie Palama în secolul al XIV-lea etc.)[38], tocmai pentru că ceata lor nu este închisă, iar prin prezenţa lor *Patrologia* are un permanent caracter teologic, din moment ce *teologia în Biserică nu poate fi decât „patristică", nicidecum „postpatristică" sau „neopatristică"*[39]. *Dacă va înceta să fie teologic caracterul „Patrologiei", atunci ea îşi pierde identitatea, orientarea, adică este laicizată, devine o ştiinţă profană cu deplină slăbiciune să interpreteze în mod teologic realizările Sfinţilor Părinţi*[40]. O asemenea abordare laicizată nu ar putea să justifice eforturile Bisericii pentru asigurarea unităţii de credinţă şi a integrităţii etosului teologic, înţelegându-se prin acest etos modul patristic de gândire şi trăire, care este înregistrat, de pildă, în *Istoria Dogmelor şi a Spiritualităţii,* din moment ce şi dogma, la rândul ei, este rod al trăirii şi experierii sfânt-duhovniceşti[41], care deschide *un orizont de viaţă şi de libertate infinită,* fiind expresie a iubirii dumnezeieşti[42]. De aceea, abordarea *Istoriei Dogmelor,* din punctul de vedere al învăţăturii ortodoxe, nu se opreşte la perioadele clasice de împărţire a materialului patrologic după doctrina creştină apuseană, ci urmează întreaga dimensiune a istoriei Bisericii[43].

4. Acceptarea unui punct terminus pentru perioada patristică ar implica multe consecinţe, precum: a) punerea la îndoială a prezenţei Sfântului Duh în Biserică; b) gradarea într-un mod neîntâlnit, totuşi, în viaţa Bisericii a luminării Sfântului Duh asupra Sfinţilor Părinţi din diferite epoci; c) trădarea duhului Sfinţilor Părinţi ai Bisericii prin neînțelegerea

---

[37] Ἰγνατίου Μητροπολίτου Δημητριάδος καί Ἀλμυροῦ, „Χαιρετισμός κατά τήν ἔναρξη τῶν Ἱερατικῶν Συνάξεων 2012-13 (Cuvânt de binecuvântare la începutul Sinaxelor Preoțești 2012-13)", în *Στά βήματα τῶν Πατέρων μας...*, p. 20.

[38] Παπαδοπούλου, *Οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι,* p. 13-14; Episcopul Hilarion, „Moştenirea patristică", p. 26.

[39] Gheorghe Holbea, „Raportul dintre teologia patristică şi teologia post-patristică", *Ortodoxia* 4/2 (2012): p. 116.

[40] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 82. Se afirmă că *cel mai mare rău, care s-a făcut „Patrologiei" de la jumătatea secolului trecut, este că a fost cultivată ca o ştiinţă îndeosebi istorico-filologică* (Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 88).

[41] Ἱεροθέου Μητροπολίτου, *Μεταπατερικὴ θεολογία*, p. 359; vezi şi N. Chiţescu, „Fiinţa dogmei", *Studii Teologice* 5/3-4 (1953): p. 188-209.

[42] Holbea, „Raportul", p. 119.

[43] Spre exemplu, distinsul profesor Constantin Scutéris şi-a proiectat monumentala lucrare despre *Istoria Dogmelor,* din care au apărut doar două volume (Atena, 1998 şi 2004), în patru perioade: 1) de la predica lui Iisus Hristos până la anii dinaintea Sinodului I Ecumenic (Niceea, 325); 2) de la Sinodul I Ecumenic până la Sinodul al VII-lea Ecumenic (Niceea, 787); 3) de la Sinodul al VII-lea Ecumenic până la anii Reformei în Apus, de-a lungul secolului al XVI-lea; 4) de la Reformă până în *zilele noastre.* Însă, autorul face precizarea că a apelat la această periodizare din motive care privesc în mod clar *metoda* de cercetare şi prezentare, precum şi *conexiunea interioară* şi *potrivirea* materialului *Istoriei Dogmelor,* care *acoperă aproape toată întinderea istoriei bisericeşti* [idem, *Ἱστορία Δογμάτων, τόμος 1ος, Ἡ Ὀρθόδοξη δογματική παράδοση καί οἱ παραχαράξεις της κατά τούς τρεῖς πρώτους αἰῶνες* (*Istoria Dogmelor, volumul I, Tradiţia dogmatică ortodoxă şi falsificările ei în primele trei secole creştine*) (Ἀθήνα, 1998), p. 16-8]. Aceeaşi viziune a avut-o şi Jaroslav Pelikan în monumentala lucrare *The Christian Tradition. A History of the Development of Doctrine* (vol. I-V, 1971, 1977, 1978, 1983, 1987), terminată înainte de trecerea sa de la Luteranism la Ortodoxie (1997). În *Prefaţa* primului volum, el mărturiseşte că propune o viziune unitară asupra *Tradiţiei creştine* şi îşi asumă sarcina îndrăzneaţă, dar necesară, în acelaşi timp, de a începe de la originile istoriei doctrinei creştine şi a merge până în secolul al XX-lea, păstrând distincţiile între Bisericile creştine [idem, *Tradiţia creştină. O istorie a dezvoltării doctrinei. I. Naşterea tradiţiei universale (100-600),* traducere din limba engleză de Silvia Palade (Iaşi: Editura Polirom, 2004), p. 11].

© 2020 IFIASA

justă a modului lor de viețuire și gândire; d) subaprecierea fenomenului de criză şi a abordării acestuia de către Sfinţii Părinţi şi Învăţători ai Bisericii; e) folosirea unor criterii filosofice cât priveşte teologia şi învăţătura Sfinţilor Părinţi; f) recurgerea la autoritatea Sfinţilor Părinţi doar dintr-un act de „erudiţie”[44] şi atribuirea, voit sau nevoit, unor interpretări care le sunt cu totul străine[45]. De aceea, nu se cade ca Sfinţii Părinţi să fie reduşi la simple „instanţe spirituale” sau „opţiuni teologice”, la care cineva face apel doar pentru a-şi argumenta aserţiunile teologice, fiind, astfel, „instrumentalizaţi” sau reduşi la nişte „rămăşiţe arheologice”[46], nici să fie împărţiţi în hermeneuţi ai *Sfintei Scripturi,* istorici, dogmatişti, polemici etc., pentru că ei nu au ca scop hermeneutica, dogmatica sau istoria. Din contră, ei au luat şi au ca bază *Sfânta Scriptură* şi au prelucrat şi pun în conexiune aportul teologic al Sfinţilor Părinţi anteriori lor, pentru ca să dea răspuns unor provocări teologice din epoca lor spre zidirea duhovnicească a credincioşilor[47]. În acelaşi timp, Sfinţii Părinţi sunt purtătorii autentici ai *Sfintei Tradiţii,* ca unii care au experierea lucrării Sfântului Duh întru ei[48]. Această experiere arată, pe de o parte, lucrarea Sfântului Duh în Biserică, prin care se transmite, din generaţie în generaţie, modul de viaţă în Hristos, iar pe de altă parte, indică dinamismul *Sfintei Tradiţii*[49].

Mântuitorul lumii, Domnul Iisus Hristos și Fiul lui Dumnezeu, a spus că Îl va da ucenicilor săi, adică celor ce trăiesc credinţa în El, pe Sfântul Duh, Care îl conduce pe orice om ce se curăţă şi ajunge să fie iluminat la cunoaşterea Adevărului. Aşadar, El nu a spus că va da Sinoade Ecumenice, ci pe Sfântul Duh Care călăuzeşte la *tot adevărul*[50], ceea ce înseamnă că nu sinodul îi face pe Sfinţii Părinţi, ci aceştia din urmă, iluminaţi şi inspiraţi de Dumnezeu fiind, dau autoritate unui sinod şi-l fac să reprezinte exprimarea autentică a Adevărului[51]. Prin urmare, exprimarea autentică a Adevărului se bazează pe experierea Adevărului, ceea ce înseamnă o mai mare percepere şi cunoaştere a Adevărului, prin lucrarea Sfântului Duh, fiindcă Adevărul Iisus Hristos nu este epuizat, din moment ce este nemărginit[52]. Aşadar, *teologia şi hotărârile Sinoadelor Ecumenice nu sunt înţelese fără*

---

[44] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 85-6; Ἰγνατίου Μητροπολίτου, „Χαιρετισμός”, p. 20-1; † Ignatie Mureşeanul, „Elemente de isagogie în studiul patristic”, p. 1-2, http://comptepv.typepad.fr/files/elemente-de-isagogie-patristica.pdf (accesat la 25 iulie, 2015); Juan José Ayan Calvo, „Mâna creatoare a lui Dumnezeu”, în Cristian Bădiliţă, *Ştiinţă. Dragoste. Credinţă. Convorbiri cu patrologi europeni* (Col. „Ştiinţă şi Religie” (Bucureşti: Editura Curtea Veche, 2008), p. 95; Adrian Marinescu, „Ortodoxie şi ortopraxie. Reflecţii privind importanţa, autoritatea şi actualitatea Părinţilor pentru omul contemporan (I)”, *Tabor* 5/12 (2012): p. 32.

[45] Vezi, de pildă, conceptele de „persoană” şi „individ” la Sfântul Grigorie de Nyssa, împreună cu ceilalţi Sfinţi Părinţi Capadocieni, şi interpretarea greşită a acestor concepte la mitropolitul de Pergam Ioan Ziziulas, în încercarea sa de a-i face precursori ai personalismului modern sau pentru a respinge componente moderne ale conceptului de „persoană”, în Lucian Turcescu, «“Person” versus “Individual”, and Other Modern Misreadings of Gregory of Nyssa», în Cristian Bădiliţă, Charles Kannengiesser (éd.), *Les Pères de l'Eglise dans le monde d'aujourd'hui. Actes du colloque international organisé par le New Europe College en collaboration avec la Ludwig Boltzmann Gesellschaft (Bucarest, 7-8 octobre 2004)* (Paris: Beauchesne, Bucureşti: Curtea Veche, 2006), p. 311-26; vezi şi idem, *Gregory of Nyssa and the Concept of Divine Persons* (New York: Oxford University Press, 2005).

[46] † Ignatie Mureşeanul, „Elemente”, p. 2; Calvo, „Mâna creatoare”, p. 95; Episcopul Hilarion, „Moştenirea patristică”, p. 25-6.

[47] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 86.

[48] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 21, 34, 46, 49.

[49] Δορμπαράκη, „Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας”, p. 42-3.

[50] *Ioan* 16: 13.

[51] Ἀνθίμου Μητροπολίτου Ἀλεξανδρουπόλεως, „Οἱ Πατέρες καί ἡ ἐποχή μας (Părinții și epoca noastră)”, în *Στά βήματα τῶν Πατέρων μας...*, p. 30; Δορμπαράκη, „Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας”, p. 46.

[52] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 30-1.

© 2020 IFIASA

aportul teologic al Sfinţilor Părinţi şi Învăţători, care aport precedă şi pregăteşte, mai mult sau mai puţin, terenul pentru acceptarea poziţiei corecte din partea plinătăţii Bisericii. Însă, *acceptarea unei poziţii teologice patristice nu depinde de acordul sau nu al* majorităţii trupului bisericesc, *după cum atât de intens se susţine,* ci există două premise cât priveşte *ortodoxia* şi *acceptarea unei poziţii teologice patristice:* a) *tradiţionalitatea poziţiei,* adică acordul ei cât priveşte *Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiţie* şi întregul mod de viaţă al Bisericii; b) *provenirea acestei poziţii din luminarea Sfântului Duh,* revărsată prin persoane în Biserică și nu prin forme instituţionalizate[53].

5. *O corectă percepere şi interpretare a Sfântului Părinte cer pătrunderea în climatul duhovnicesc al Sfântului Părinte,* ceea ce înseamnă participarea la *experienţele pe care le exprimă Sfântul Părinte. Punctul de plecare în efortul de înţelegere al Sfântului Părinte este, în acelaşi timp, persoana şi opera lui. Cercetarea persoanei uşurează explicarea operei. Prin operă abordăm persoana, iar prin persoană lucrarea*[54]. Aşadar, ceea ce are importanţă este *urmărirea persoanei, care creează de fiecare dată teologia. Doar ea,* persoana, *se distinge în spaţiul unitar al teologiei şi numai aceasta reprezintă etapa mică sau mare pe calea teologiei*[55], precum şi indicarea modului de creştere a învăţăturii dogmatice, din moment ce acestea două, adică teologia şi învăţătura dogmatică, reprezintă o *unitate organică* în cadrul Bisericii[56], după cum *Sfânta Scriptură* şi *Sfânta Tradiţie reprezintă calea unitară a teologiei, expresia adevărului dumnezeiesc, care îl mântuieşte pe om în Biserică*[57]. Aportul Sfinţilor Părinţi constă, pe lângă exemplul unei vieţii duse în Biserică prin trăirea deplină a învăţăturii lui Iisus Hristos, în creşterea cunoaşterii Adevărului, Care este însuși Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Mântuitorul lumii. Revelaţia dumnezeiască s-a împlinit în şi prin Iisus Hristos, nu într-un mod static, ci dinamic, căci ea se continuă nu în sensul descoperirii unui alt Adevăr, din moment ce numai Iisus Hristos este *calea, adevărul şi viaţa* (*Ioan* 14: 6), ci prin experierea Adevărului[58], care reprezintă o stare permanentă în Biserică şi duce la creşterea conţinutului *Sfintei Tradiţii,* dar şi a Bisericii[59]. Prin urmare, Sfinţii Părinţi nu sunt persoane care au aparţinut cândva Bisericii, ci şi în zilele noastre există pe pământ şi aparţin Bisericii. De altfel, Biserica nu este veche, ci contemporană, care se înnoieşte permanent[60] şi *a trăit şi trăieşte cu* [*Sfinţii*] *Părinţi şi Învăţători*[61], care îmbogăţesc şi măresc *Sfânta Tradiţie* prin lucrarea Sfântului Duh.

Biserica, după cum a avut în trecut, aşa şi în viitor, va avea pe «marii» ei bărbaţi, adică pe Sfinţii ei Părinţi şi Învăţători[62]. Sfântul Grigorie Teologul, cu referire la Sfântul Atanasie cel Mare care, observând problemele create de către Arie, *s-a aruncat la timpul*

[53] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 68.
[54] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 74.
[55] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 91. Pentru legătura strânsă dintre persoană şi experierea adevărului dumnezeiesc vezi şi Marinescu, „Ortodoxie şi ortopraxie, I”, p. 42; Adrian Marinescu, „Ortodoxie şi ortopraxie. Reflecţii privind importanţa, autoritatea şi actualitatea Părinţilor pentru omul contemporan (II) – Cu un studiu de caz privind fenomenologia patristică şi (re)contextualizarea ei în societatea contemporană”, *Tabor* 6/7 (2012): p. 29 - nota 49, 45.
[56] Marinescu, „Ortodoxie şi ortopraxie, II”, p. 11.
[57] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 43.
[58] Δορμπαράκη, „Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας”, p. 51-2.
[59] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 48.
[60] Marinescu, „Ortodoxie şi ortopraxie, I”, p. 33, 50.
[61] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 2.
[62] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* Α΄, p. 86.

© 2020 IFIASA

oportun[63] în disputele epocii sale, astfel că *boala a tămăduit-o* din Biserică[64], afirmă că *mulţi şi mari ne sunt, aşadar,* Sfinţii Părinţi şi Învăţători ai Bisericii, *încât nu ar putea spune cineva cât de mulţi şi mari sunt ei, pe care de la Dumnezeu îi avem şi îi vom avea*[65].

6. De menţionat că în mediul românesc este consemnată şi poziţia trecerii de la modelul neoscolastic la cel neopatristic, dar ca o întoarcere creatoare la teologia patristică, conform perspectivei Părintelui Gheorghe Florovsky, anunţată în două referate pe care el însuşi le-a prezentat la primul *Congres internaţional al Facultăţilor de Teologie Ortodoxă,* ţinut la Atena, în 1936[66]. De precizat că, în aceeaşi perioadă, se contura în Franţa (1937) un proiect de traduceri, studii şi comentarii ale Părinţilor, îndeosebi greci. Acest fapt marca, pe de o parte, dorinţa unor teologi şi învăţaţi romano-catolici privind unirea Bisericii lor cu Biserica Ortodoxă, iar pe de altă parte, o ieşire din juridismul şi raţionalismul latin, prin întoarcerea la Părinţii greci. Acest proiect, având ca fondatori pe iezuiţii Jean Daniélou (1905-1974), Pierre Chaillet (1900-1972), Henri de Lubac (1896-1991) şi Claude Mondésert (1906-1990), va sta la baza colecţiei *Sources Chrétiennes,* lansată în 1941[67], iar mai târziu şi la organizarea *Primului Congres de Studii Patristice* la Oxford, în 1951[68], care îşi continuă seria întrunirilor până în epoca actuală. Părintele Claude Mondésert, trimis de către Jean Daniélou la *Congresul al VII-lea de Studii Bizantine* (Bruxelles, 1948), pentru a prezenta colecţia *Sources Chrétiennes,* a susţinut *unitatea de cultură de la Părinţii Apostolici – şi chiar de la Filon – până la Sfântul Bernard* († 1153), în Apus, şi Sfântul Nicolae Cabasila († 1391), în Răsărit, fiind cuprins şi Sfântul Grigorie Palama († 1359), ceea ce înseamnă extinderea perioadei patristice până la autorii precizaţi[69]. Se poate constata că renumita colecție *Sources Chrétiennes* a apărut chiar în momentul în care Biserica Romano-catolică

[63] Sfântul Grigorie Teologul, *Cuvântul al XXXI-lea* 7, *PG* 35, 1098 A.
[64] Sfântul Grigorie Teologul, *Cuvântul al XXXI-lea* 14, *PG* 35, 1096 C.
[65] Sfântul Grigorie Teologul, *Cuvântul al XXXI-lea* 1, *PG* 35, 1084 A; Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* A΄, p. 86.
[66] Pentru luările sale de poziţie vezi G. Florovsky, „Westliche Einflüsse in der russischen Theologie", în *Procès-verbaux du Premier Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes, 29 novembre-6 décembre 1936,* publiés par les soins du Président Prof. Hamilcas S. Alivisatos (Athènes: Editions Pyrsos, 1939), p. 212-31; idem, „Patristics and Modern Theology", în *Procès-verbaux du Premier Congrès,* p. 238-42.
[67] Apreciată şi în lumea creştină ortodoxă, această colecţia avea în 2006, când s-a marcat împlinirea celor 66 de ani de activitate, 500 de volume, dintre care 10 aparţin literaturii iudaice, 238 literaturii greceşti (49 % sau jumătate), 164 literaturii romano-catolice sau latine (33,8 % sau un sfert), 70 literaturii medievale din Apus (14,4 %) şi 13 literaturii orientale (2,6 %). Ca timp, 115 volume cuprind perioada secolelor I-III (23,5 %), 288 volume aparţin secolelor IV-VIII (59,3 %) şi 82 volume sunt din perioada secolelor VIII-XVI (16,9 %) [Dominique Gonnet, s.j., „La portée œcuménique de Sources Chrétiennes", în *Patristique et œcuménisme. Thèmes, contextes, personnages. Colloque international sous le patronage de Mgr Teodosie, Archevêque de Tomis Constanţa (Roumanie), 17-20 octobre 2008,* éd. Cristian Bădiliţă, Collection PONTUS EUXINUS (Paris : Editions Bauchesne, Târgu Lăpuş: Editura Galaxia Gutenberg, 2010), p. 28-30].
[68] Iniţiativa a aparţinut unei echipe mixte, formată din doi romano-catolici, iezuitul Jean Daniélou şi dominicanul François Sagnard (1898-1957), şi doi anglicani, pastorii Frank Leslie Cross (1900-1968) şi Patrick McLaughlin (1909-1988). În contextul epocii, participarea lui Jean Daniélou a fost exclusă de către Jean-Baptiste Janssens (1889-1964), superiorul Ordinului iezuiţilor, la presiunea Sfântului Scaun rezervat faţă de iniţiativa venită şi din partea anglicanilor, care semăna unei reuniuni ecumenice, având o participare romano-catolică activă [Gonnet, s.j., „Sources Chrétiennes", p. 25; pentru detalii vezi Etienne Fouilloux, *Les Catholiques et l'unité chrétienne : du XIXe au XXe siècle, itinéraires européens d'expression française* (Paris : Le Centurion, 1982), p. 885].
[69] Gonnet, s.j., „Sources Chrétiennes", p. 24; vezi şi Etienne Fouilloux, *La collection « Sources chrétiennes » : éditer les Pères de l'Eglise au XXe siècle* (Paris : Cerf, 1995), p. 148-9; Claude Mondésert, „La collection « Sources Chrétiennes »", *Byzantion* XX (1950): p. 382-5.

adoptase în mod oficial teologia scolastică, pe care o considera ca *un progres şi o clarificare indispensabilă şi definitivă a credinţei, în timp ce referinţa la Părinţi părea o întoarcere în urmă*. Însă, prin Conciliul al II-lea Vatican a fost recunoscut *rolul de neînlocuit al Părinţilor ca primii interpreţi ai tainei creştine*[70].

Cât priveşte lumea creştină ortodoxă, apelul Părintelui Gheorghe Florovsky a fost cu rapiditate primit de către teologii ortodocşi ai Diasporei ruseşti în Apus (Vladimir Lossky, Arhimandritul Ciprian Kern, Ariepiscopul Vasile Krivocheine, Myra Lot-Borodine, Părintele John Meyendorff), găsind, însă, susţinători şi în ţările de tradiţie ortodoxă, precum în Grecia (Părintele Ioan Romanidis), Serbia (Sfântul Iustin Popovici) şi România (Părintele Dumitru Stăniloae). Ultimii trei menţionaţi au făcut corp comun cu ceea ce se numeşte *practica şi tradiţia patristică*[71], subliniind în operele lor rolul restaurării duhului patristic, adică al modului de gândire şi vieţuire duhovnicească propriu Sfinţilor Părinţi[72].

Cu toate acestea, folosirea termenului *teologie neopatristică* (*νεοπατερικὴ θεολογία*) nu este potrivit, tocmai pentru că lasă eventualitatea de a se înţelege că s-a încheiat o perioadă a teologiei patristice şi acum ne aflăm într-o nouă perioadă, oricât s-ar considera această ultimă perioadă continuarea primei[73]. Cât priveşte reînnoirea patristică din secolul al XX-lea, care este denumită *sinteză neopatristică* (*νεοπατερικὴ σύνθεση*), se propune, ca o mai bună exprimare, formularea *noua sinteză patristică* (*νέα πατερικὴ σύνθεση*)[74]. Această formulare nu trădează interpretarea pe care însuşi Părintele Florovsky o dă expresiei *sinteză neopatristică,* pe care sinteză o concepe să fie *patristică,* cu alte cuvinte, fidelă duhului şi viziunii Sfinţilor Părinţi, *ad mentem Patrum,* dar şi *neopatristică,* în sensul că ea se adresează unei noi generaţii, cu propriile probleme şi interogaţii[75], pe de o parte, iar pe de altă parte, conduce la o *dezvoltare* şi *ducere-mai-departe* a învăţăturii patristice, însă, *omogenă*[76], din moment ce acelaşi Părinte susţine că nu este posibilă limitarea perioadei patristice *la o perioadă sau alta*[77]. Aşadar, teologia patristică, bazată pe experierea sau experienţa patristică,

[70] Gonnet, s.j., „Sources Chrétiennes", p. 29.
[71] Marinescu, „Criteriile (I)", p. 296.
[72] Ioan Moga, „Despre maladiile teologiei. Marginalii la o temă actuală", *Tabor* 6/5 (2012): p. 24-7; Holbea, „Raportul", p. 114-5.
[73] Acest lucru îl constată cineva dacă va citi *Prologul* Părintelui Dumitru Stăniloae din *Dogmatica* lui, vezi idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* I (Bucureşti: Editura Institutului Biblice şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe, 1978), p. 5-6. Însă, raportarea de ansamblu la toată opera Părintelui Stăniloae scoate în evidenţă considerarea acestuia asupra caracterului patristic al teologiei, ceea ce indică dinamismul ei, fapt care se desprinde şi din viziunea sa asupra *Filocaliei,* pe care a îmbogăţit-o considerabil faţă de originalul grecesc, trecând peste limitele împărţirii clasice a perioadei patristice, tocmai pentru că reprezintă realitatea duhovnicească fără de sfârşit şi deschisă fiecărui credincios, indiferent de epoca în care trăieşte. În felul acesta, se vorbeşte despre *teologia patristică ortodoxă a secolului al XX-lea,* iar Părintele Stăniloae, combinând preocupările referitoare la *Dogmatică, Teologie liturgică, Patrologie* şi *Patristică,* este considerat, *la modul propriu,* şi *cel mai mare patrolog român* (Marinescu, „Patrologia şi studiile de specialitate", p. 316-nota 22, 317).
[74] Vezi Marinescu, „Ortodoxie şi ortopraxie, II", p. 18.
[75] Andrew Blane (ed.), *Georges Florovsky: Russian Intellectual, Orthodox Churchman* (Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 1993), p. 154; vezi şi Georges H. Williams, „The Neo-Patristic Synthesis of Georges Florovsky", în Andrew Blane (ed.), *Georges Florovsky,* p. 287-340.
[76] Florovsky, „Patristics and Modern Theology", p. 240; vezi şi Ciprian Iulian Toroczkai, *Tradiţia patristică în modernitate. Ecleziologia Părintelui Georges V. Florovsky (1893-1979) în contextul mişcării neopatristice contemporane* (Sibiu: Editura ASTRA Museum, Editura Andreiana, 2012).
[77] Vezi Georges Florovsky, „St. Gregory Palamas and the Tradition of the Fathers", în *Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View,* I, *The Collected Works of Georges Florovsky* (Belmont: General Editor Richard S. Hauch, 1987), p. 105-20.

© 2020 IFIASA

adică pe trăirea stărilor de curăţire, luminare şi îndumnezeire, deţine soluţii la toate problemele trecutului, prezentului şi viitorului[78], deoarece ele sunt date de către Sfinţii Părinţi ai Bisericii, contemporani omului fie prin actualitatea învăţăturilor şi puterea rugăciunilor către ei, dacă au trăit în perioade trecute, fie prin prezenţa lor chiar în timpul de acum. De aceea, Părintele Florovsky vede întoarcerea la Sfinţii Părinţi nu doar ca o cale de prezervare a experienţei patristice, ci drept și o cale de redescoperire a ei, astfel încât această experiență să treacă în viaţa omului din orice epocă[79].

7. Termenul *postpastristic* poate să aibă un sens cronologic, indicând *sfârşitul perioadei patristice,* dar şi unul critic, referindu-se *la relativizarea, la contestarea parţială sau totală, la revizuirea sau la depăşirea gândirii teologice a Sfinţilor Părinţi*[80], ceea ce ar însemna şi un sens normativ. De aceea, prin folosirea acestui termen, sunt limitate la o anumită perioadă *viaţa duhovnicească şi sfinţenia Părinţilor, care reprezintă temelia teologhisirii în Biserică*, sunt relativizate *inspiraţia dumnezeiască* a învăţăturilor şi operelor Sfinţilor Părinţi, *prezenţa şi lucrarea Sfântului Duh în viaţa şi lucrarea* lor, se ajunge la inducerea *într-un labirint al silogismelor intelectuale, care seamănă îndoiala în ceea ce priveşte* personalităţile, învăţăturile şi scrierile Sfinţilor Părinţi ai Bisericii[81]. Faptul de a fi următori Sfinţilor Părinţi (*ἑπόμενοι τοῖς πατράσι*) înseamnă vieţuirea după Dumnezeu, ceea ce duce la grăirea cu şi despre El, adică la adevărata teologhisire[82].

De altfel, o împărţire a *Patrologiei* pe baza unor criterii istorice sau doar în funcţie de dezbaterile sau crizele teologice majore nu poate să fie susţinută[83], după cum şi separarea materialului patrologic în *vechi-creştin şi patrologic* sau, prin extensie, în *patristic şi postpatristic* sau *neopatristic*, nu este *nici necesară, nici realistă*[84], fiindcă teologia patristică *reprezintă un fapt unitar şi de neîmpărţit. Fiecare fel al teologiei a încolţit în sânurile unei alteia, astfel încât teologie veche şi* [teologie] *nouă să nu fie distinse decât numai convenţional*[85]. Această afirmaţie nu este unică, fiindcă şi alţi teologi ortodocşi sunt de părere că perioada patristică nu s-a terminat şi se continuă *câtă vreme Biserica lui Hristos va fi*

[78] Episcopul Hilarion, „Moştenirea patristică", p. 47.
[79] Georges Florovsky, *Les voies de théologie russe,* traduction et notes J.-L. Palierne (Lausanne : L'Age d'homme, 2001), p. 448.
[80] Holbea, „Raportul", p. 115; vezi şi Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγ. Βλασίου, „Ἡ μεταπατερική θεολογία ἀπό ἐκκλησιαστικῆς προοπτικῆς (Teologia postpatristică din perspectivă bisericească)", în Ἱερά Μητρόπολις Πειραιῶς, *Πατερικὴ Θεολογία καὶ μεταπατερικὴ αἵρεση. Πρακτικὰ Θεολογικῆς Ἡμερίδος* (*Teologia patristică și erezia postpatristică. Lucrările Manifestării de o zi*) (Πειραιεύς, 2012), p. 181-2.
[81] Holbea, „Raportul", 116; vezi şi Marinescu, „Patrologia şi studiile de specialitate", p. 360.
[82] Marinescu, „Patrologia şi studiile de specialitate", p. 349.
[83] Patrologul Stelian Papadópulos propune depăşirea acestei împărţiri şi aducerea în lumină a marilor figuri patristice în contextul epocii lor, ceea ce îngăduire sublinierea marilor etape ale teologiei patristice (secolul al II-lea: unitatea Bisericii; secolul al III-lea: autenticitatea Bisericii, triadologia; secolul al IV-lea: triadologia, pnevmatologia, hristologia; secolele V-VII: hristologia etc.). În consecință, el consideră că criteriul de împărţire al *Patrologiei* este cunoaşterea procesului teologic al întregii Biserici, iar prezentarea teologică a unui Sfânt Părinte va fi mai bine percepută, când este cercetată în legătură cu fiecare criză, avându-se în vedere, concomitent, şi celelalte eforturi ale teologilor din diferite Biserici locale. De pildă, *în timp ce Atanasie cel Mare şi Capadocienii se luptă contra ereziilor, Evagrie din Pont scrie cunoscutele „Capitole despre rugăciune",* fapt care arată *dinamismul multilateral al Bisericii într-o anumită epocă. În felul acesta, prin intermediul Părinţilor vom cunoaşte Biserica, iar prin intermediul Bisericii pe Părinţi,* vezi Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* A΄, p. 91-5.
[84] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* A΄, p. 92; † Ignatie Mureşeanul, „Elemente", p. 5.
[85] Παπαδοπούλου, *Πατρολογία,* A΄, p. 91.

prezentă în lume şi Sfântul Duh va exista în ea[86]. *Noţiunea de postpatristic* (*μεταπατερική*) *este străină Bisericii Ortodoxe,* pentru că *întreaga manifestare istorică a Bisericii este una patristică. Doar o gândire scolastică distinge între patristic şi postpatristic,* din moment ce *teologia patristică a avut întotdeauna drept coordonată fundamentală „modernitatea" sau omul „contemporan",* chiar dacă nu a dezvoltat *o teorie a întâlnirii Bisericii cu modernitatea*[87]. De aceea, fiecare epocă nu este mai puţin patristică decât o alta[88], din moment ce perioada patristică *reprezintă o realitate deschisă*[89] şi *o teologie a experienţei*[90], iar omul este chemat să fie întotdeauna *patristic,* adică să gândească şi să se comporte patristic, ceea ce înseamnă împărtăşirea experienţei şi a năzuinţelor Sfinţilor Părinţi[91] în cadrul Bisericii, unde se trăieşte în mod neîntrerupt taina iconomiei dumnezeieşti, care nu este altceva decât mântuirea omului în Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Mântuitorul lumii[92]. Aşadar, pe de o parte, *dacă fiecare epocă a Bisericii îşi are şi îşi câştigă Părinţii săi, atunci opera patristică rămâne necontenit deschisă (opera aperta), acest lucru indicând faptul că lucrarea lui Dumnezeu continuă în lume şi în istorie. Pe de altă parte, Biserica nu a înţeles lucrarea lui Dumnezeu ca pe o realitate limitată, cu un început şi capăt al ei, ci ca pe una dinamică, regăsită atât în întregul, cât şi în părţile ei*[93].

Prezenţa patristică sau *simţirea patristică* are câteva caracteristici: protejează fără să oprime, încurajează fără să linguşească, miluieşte fără să oblige, învaţă Adevărul fără să-L denatureze[94], are *capacitatea de a face credinţa noastră în întregime „patristică"* şi *de a o prezenta într-un limbaj accesibil omului secolului XXI*[95]. Toate acestea se datorează faptului că *întâlnirea cu Părinţii este una transformatoare şi dătătoare de putere, de dinamizare şi vivificare a vieţii*[96]. Pe baza acestei experienţe, Părintele Dumitru Stăniloae susţine că *există o unitate organică între gândirea patristică şi gândirea care trebuie să dea un răspuns problemelor actuale. Într-adevăr, gândirea Părinţilor este nemuritoare*[97] şi mereu actuală, după cum şi prezenţa lor în Biserică este permanentă, din moment ce Biserica *cea una, sfântă, sobornicească şi apostolească* păşeşte în istorie cu paşii Sfinţilor ei.

---

[86] Episcopul Hilarion, „Moştenirea patristică", p. 26; vezi şi Florovsky, "St. Gregory Palamas", p. 105-20; Bishop Kallistos Ware, *The Orthodox Church* (London, 1992), p. 212; Holbea, „Raportul", p. 115-6.
[87] Marinescu, „Ortodoxie şi ortopraxie, II", p. 27, 28 - nota 46; Adrian Marinescu, „Ortodoxie şi ortopraxie. Reflecţii privind importanţa, autoritatea şi actualitatea Părinţilor pentru omul contemporan (III) – Cu un studiu de caz privind fenomenologia patristică şi (re)contextualizarea ei în societatea contemporană – ", *Tabor* 7/6 (2013): p. 40.
[88] Episcopul Hilarion, „Moştenirea patristică", p. 26.
[89] Marinescu, „Ortodoxie şi ortopraxie, I", p. 18, nota 17.
[90] Holbea, „Raportul", p. 127.
[91] Episcopul Hilarion, „Moştenirea patristică", p. 25; Marinescu, „Ortodoxie şi ortopraxie, I", p. 28.
[92] Dumitru Stăniloae, „Câteva trăsături caracteristice ale Ortodoxiei", *Mitropolia Olteniei* 22/7-8 (1970): p. 732; Holbea, „Raportul", p. 127.
[93] Adrian Marinescu, „Criteriile şi fundamentele patristice ale teologiei, elemente structurale ale teologiei ortodoxe dintotdeauna şi premize ale rezolvării problematicii teologice de astăzi (II)", *Studii Teologice* 9/3 (2013): p. 25, nota 35.
[94] Ἰγνατίου Μητροπολίτου, „Χαιρετισμός", p. 18.
[95] Episcopul Hilarion, „Moştenirea patristică", p. 25.
[96] Marinescu, „Criteriile (I)", p. 286.
[97] Jürgen Henkel, „Teologia conform tradiţiei Părinţilor Bisericii: dogmatica şi metoda teologică a Părintelui Stăniloae", în IPS Laurenţiu Streza, J. Henkel, Gh. F. Anghelescu (editori), *Dumitru Stăniloae (1903-1993). Teologie românească de dimensiune europeană* (Sibiu: Editura Schiller, 2007), p. 258.

© 2020 IFIASA

BIBLIOGRAFIE:

[1] Alfeyev, Episcopul Hilarion, "Moștenirea patristică și modernitatea", traducere de Ștefan Toma, *Revista teologică* 17 (89)/2 (2007).
[2] Băjău, Constantin I. *Patrologie și literatură post-patristică* (Craiova: Editura Universitaria, 2013).
[3] Idem, *Patrologie* (Craiova: Tipografia Universității, [3]2002).
[4] Blane, Andrew (ed.), *Georges Florovsky: Russian Intellectual, Orthodox Churchman* (Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 1993).
[5] Bota, Ioan M., *Patrologia* (Cluj-Napoca: Editura Viața Creștină, [2]2002).
[6] Calvo, Juan José Ayan, "Mâna creatoare a lui Dumnezeu", in Cristian Bădiliță, *Știință. Dragoste. Credință. Convorbiri cu patrologi europeni* (Col. „Știință și Religie" (București: Editura Curtea Veche, 2008).
[7] Cayré, F., *Patrologie et Histoire de la Théologie,* Livres III et IV (Paris, Tournai, Rome: Desclée et Cie, Editeurs Pontificaux, [2]1933).
[8] Idem, *Précis de Patrologie et d'Histoire de la Théologie,* Livres I et II (Paris, Tournai, Rome: Desclée et Cie, Editeurs Pontificaux, [2]1931).
[9] Chițescu, N., "Ființa dogmei", *Studii Teologice* 5/3-4 (1953).
[10] Coman, Ioan G., "Sfânta Tradiție în lumina Sfinților Părinți", *Ortodoxia* 8/2 (1956).
[11] Idem, *Patrologie* (București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1956).
[12] Idem, *Patrologie,* vol. I (București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984).
[13] Croitoru, Ion Marian, **"**Problematizări privind creșterea învățăturii dogmatice în lumea ortodoxă contemporană", in Universitatea *Ovidius,* Facultatea de Teologie *Sfântul Andrei, Tradiție și continuitate în teologia tomitană. Două decenii de învățământ teologic universitar la Constanța. 1992-2012. Simpozion Internațional* (*2012, Constanța*) (Constanța: Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2012/2013).
[14] Idem, "The Growth of the Dogmatic Teaching in the Contemporary Orthodox World. Questions and Problematizations", ***International Journal of Orthodox Theology* 6/1 (2015).**
[15] Deicha, Sophie, "Impulsion donnée par le Métropolite Philarète de Moscou (1782-1826) aux études patristiques en Russie au XIXe siècle", *Studia Patristica* XXIII (1993).
[16] Florovsky, Georges, "Patristics and Modern Theology", in *Procès-verbaux du Premier Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes, 29 novembre-6 décembre 1936,* publiés par les soins du Président Prof. Hamilcas S. Alivisatos (Athènes: Editions Pyrsos, 1939).
[17] Idem, "Westliche Einflüsse in der russischen Theologie", in *Procès-verbaux du Premier Congrès*.
[18] Idem, "St. Gregory Palamas and the Tradition of the Fathers", in *Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View,* I, *The Collected Works of Georges Florovsky* (Belmont: General Editor Richard S. Hauch, 1987).
[19] Idem, *Les voies de théologie russe,* traduction et notes J.-L. Palierne (Lausanne : L'Age d'homme, 2001).
[20] Fouilloux, Etienne, *La collection « Sources chrétiennes » : éditer les Pères de l'Eglise au XXe siècle* (Paris : Cerf, 1995).
[21] Idem, *Les Catholiques et l'unité chrétienne : du XIXe au XXe siècle, itinéraires européens d'expression française* (Paris : Le Centurion, 1982).
[22] Gonnet, s.j., Dominique, "La portée œcuménique de Sources Chrétiennes", in *Patristique et œcuménisme. Thèmes, contextes, personnages. Colloque international sous le patronage de Mgr Teodosie, Archevêque de Tomis Constanța (Roumanie), 17-20 octobre 2008,* éd. Cristian Bădiliță, Collection PONTUS EUXINUS (Paris : Editions Bauchesne, Târgu Lăpuș: Editura Galaxia Gutenberg, 2010).
[23] Henkel, Jürgen, "Teologia conform tradiției Părinților Bisericii: dogmatica și metoda teologică a Părintelui Stăniloae", in IPS Laurențiu Streza, J. Henkel, Gh. F. Anghelescu (editori), *Dumitru Stăniloae (1903-1993). Teologie românească de dimensiune europeană* (Sibiu: Editura Schiller, 2007).
[24] Holbea, Gheorghe, "Raportul dintre teologia patristică și teologia post-patristică", *Ortodoxia* 4/2 (2012).
[25] Ignatie Mureșeanul, "Elemente de isagogie în studiul patristic", http://comptepv.typepad.fr/files/elemente-de-isagogie-patristica.pdf (accesat la 25 iulie, 2015).

[26] Iordăchescu, Cicerone, *Istoria vechii literaturi creștine (Primele trei veacuri până la 325),* vol. I (Chișinău: Tipografia Țerek & Caminschi, 1934; Iași: Editura Moldova, [2]1996).
[27] Idem, *Istoria vechii literaturi creștine (Epoca de la 461 la 636/750),* vol. III (Chișinău: Tipografia Țerek & Caminschi, 1940; Iași: Editura Moldova, [2]1996).
[28] Marinescu, Adrian, "Criteriile și fundamentele patristice ale teologiei, elemente structurale ale teologiei ortodoxe dintotdeauna și premize ale rezolvării problematicii teologice de astăzi (I)", *Studii Teologice* 9/2 (2013); (II), *Studii Teologice* 9/3 (2013).
[29] Idem, "Ortodoxie și ortopraxie. Reflecții privind importanța, autoritatea și actualitatea Părinților pentru omul contemporan (I)", *Tabor* 5/12 (2012); "(II) – Cu un studiu de caz privind fenomenologia patristică și (re)contextualizarea ei în societatea contemporană", *Tabor* 6/7 (2012); "(III) – Cu un studiu de caz privind fenomenologia patristică și (re)contextualizarea ei în societatea contemporană", *Tabor* 7/6 (2013).
[30] Idem, "Patrologia și studiile de specialitate în cadrul Ortodoxiei din secolul al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. Școli și direcții de cercetare", in *Teologia ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea,* coord. Pr. prof. dr. Viorel Ioniță (București: Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, 2011).
[31] Moga, Ioan, "Despre maladiile teologiei. Marginalii la o temă actuală", *Tabor* 6/5 (2012).
[32] Mondésert, Claude, "La collection « Sources Chrétiennes »", *Byzantion* XX (1950).
[33] Moreschini, Claudio / Norelli, Enrico, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine, II/1, De la Conciliul de la Niceea la începuturile Evului Mediu,* traducere din italiană de Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu și Dana Zămosteanu (Iași: Editura Polirom, 2013).
[34] *Patrologia. Seria graeca* (161 vol., Paris, 1857-1866).
[35] *Patrologia. Seria latina* (221 vol., Paris, 1841-1864).
[36] Pătrașcu, Damian Gheorghe, *Patrologie și Patristică. Secolele I-IV,* vol. I (Roman: Editura Serafica, 2007).
[37] Pelikan, Jaroslav, *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei. I. Nașterea tradiției universale (100-600),* traducere din limba engleză de Silvia Palade (Iași: Editura Polirom, 2004).
[38] Stăniloae, Dumitru, "Câteva trăsături caracteristice ale Ortodoxiei", *Mitropolia Olteniei* 22/7-8 (1970).
[39] Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* I (București: Editura Institutului Biblice și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, 1978).
[40] Șesan, M., "Despre încheierea epocii patristice", *Mitropolia Moldovei și Sucevei* 53/5-6 (1967).
[41] Toroczkai, Ciprian Iulian, *Tradiția patristică în modernitate. Ecleziologia Părintelui Georges V. Florovsky (1893-1979) în contextul mișcării neopatristice contemporane* (Sibiu: Editura ASTRA Museum, Editura Andreiana, 2012).
[42] Turcescu, Lucian, «"Person" versus "Individual", and Other Modern Misreadings of Gregory of Nyssa», in Cristian Bădiliță, Charles Kannengiesser (éd.), *Les Pères de l'Eglise dans le monde d'aujourd'hui. Actes du colloque international organisé par le New Europe College en collaboration avec la Ludwig Boltzmann Gesellschaft (Bucarest, 7-8 octobre 2004)* (Paris: Beauchesne, București: Curtea Veche, 2006).
[43] Idem, *Gregory of Nyssa and the Concept of Divine Persons* (New York: Oxford University Press, 2005).
[44] Voicu, Constantin / Colda, Lucian-Dumitru, *Patrologie,* vol. I-II (București: Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, 2009), vol. III (București: Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, 2010).
[45] Idem, *Patrologie,* I (București: Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, 2009).
[46] Ware, Bishop Kallistos, *The Orthodox Church* (London, 1992).
[47] Ἀνθίμου Μητροπολίτου Ἀλεξανδρουπόλεως, "Οἱ Πατέρες καί ἡ ἐποχή μας (The Fathers and Our Epoch)", in *Στά βήματα τῶν Πατέρων μας. Συλλογικός τόμος* (*In the Footsteps of Our Fathers. Collective Volume*) (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Ἀρχονταρίκι, 2014).
[48] Αραμπατζή, Χρήστου, Αθ. *Θέματα Εκκλησιαστικής Γραμματολογίας και Πατερικής Ερμηνευτικής* (*Church Literature and Patristic Hermeneutics Topics*) (Θεσσαλονίκη: Ostracon Publishing, 2014).
[49] Δορμπαράκη (Πρωτοπρ.), Γεωργίου, "Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὡς γνήσιοι φορεῖς καί θεματοφύλακες τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως (The Church Fathers as authentic bearers and protectors of the Holy Tradition)", in *Στά βήματα τῶν Πατέρων μας.*
[50] Ἰγνατίου Μητροπολίτου Δημητριάδος καί Ἀλμυροῦ, "Χαιρετισμός κατά τήν ἔναρξη τῶν Ἱερατικῶν Συνάξεων 2012-13 (Blessing at the Beginning of the Priestly Synaxes 2012-13)", in *Στά βήματα τῶν Πατέρων μας.*

 © 2020 IFIASA

[51] Ἱεροθέου Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου, *Μεταπατερικὴ θεολογία καὶ ἐκκλησιαστικὴ πατερικὴ ἐμπειρία* (*Postpatristic Theology and Ecclesial Patristic Experience*) [Ἱερὰ Μονὴ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), 2012].

[52] Idem, "Ἡ μεταπατερική θεολογία ἀπό ἐκκλησιαστικῆς προοπτικῆς (Postpatristic Theology from an Ecclesial Perspective)", in Ἱερά Μητρόπολις Πειραιῶς, *Πατερικὴ Θεολογία καὶ μεταπατερικὴ αἵρεση. Πρακτικὰ Θεολογικῆς Ἡμερίδος* (*Patristic Theology and the PostPatristic Heresy. The Works of the One-Day Manifestation*) (Πειραιεύς, 2012).

[53] Μεταλληνοῦ (Πρωτοπρ.), Γεωργίου Δ., „Ὁ λυτρωτικὸς διάλογος κτιστοῦ καὶ Ἀκτίστου μέσα στὴν ἱστορία (The redeeming dialogue between created and Uncreated in history)", in idem, *Λόγος ὡς ἀντίλογος. Θεολογικὰ δοκίμια* (*The Word as Contrary Opinion. Theological Essays*) (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις *Ἁρμός,* [2]1998).

[54] Παπαδοπούλου, Στυλιανοῦ Γ., *Οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας μας* (*The Fathers and the Teachers of our Church*) (Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν, χ.ε.).

[55] Idem, *Ὀρθοδόξων πορεία. Ἐκκλησία καὶ Θεολογία στὸν 21ο αἰῶνα* (*The Way of the Orthodox. The 21st Century Church and Theology*) (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Γρηγόρη, 2012).

[56] Idem, *Πατρολογία* (*Patrology*), Α΄ (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Παρουσία, [3]1997).

[57] Σκουτέρη, Κωνσταντίνου, *Ἱστορία Δογμάτων, τόμος 1ος, Ἡ Ὀρθόδοξη δογματική παράδοση καί οἱ παραχαράξεις της κατά τούς τρεῖς πρώτους αἰῶνες* (*History of Dogmas, vol. I, The Orthodox Dogmatic Tradition and Its Falsifications during the First Three Christian Centuries*) (Ἀθήνα, 1998).

[58] Χρήστου, Παναγιώτη Κ., *Ἑλληνική Πατρολογία* (*Greek Patrology*), Α΄ (Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, [3]1994).

 © 2020 IFIASA

View publication stats